

Židé ve středověku

Od 1. století našeho letopočtu se hlavními centry židovského života stala města v Babylonii, Egyptě a postupně se začínají vytvářet i **židovské komunity** v západní Evropě a v severní Africe. V 10. století žilo nejvíce Židů ve té době muslimském Španělsku, kde požívali mnoho výsad a podíleli se na kulturním i vědeckém rozvoji tehdejší společnosti. Tato doba je označována jako „zlatý věk“ židovské vzdělanosti a mezi nejznámější myslitele té doby patří Moše ben Maimon (Maimonides), který byl také dvorním lékařem sultána Saladina v Egyptě a napsal řadu právních, lékařských i náboženských spisů.

Ve 13.–15. století se Španělsko dostalo do sféry křesťanských panovníků, kteří nebyli k Židům tolerantní, a mnoho Židů bylo donuceno konvertovat ke křesťanství. Tak vzniká skupina tzv. **marranos** (prasata – hanlivé označení pro nové křesťany), kteří často v tajnosti dodržovali židovské náboženské předpisy, což přispělo k vytvoření španělské inkvizice. V roce 1492 byli všichni Židé vyhnáni ze Španělska a roku 1497 i z Portugalska.

Tito vyhnanci, kteří jsou označováni jako **sefardi** (z hebrejského názvu Španělska), se začali usazovat například v Itálii, Holandsku, Anglii a východní Evropě. Přinesli si s sebou své kulturní a náboženské zvyky a také mystiku nazývanou **Kabala**. Kabala se zabývá stvoření světa, které vysvětluje pomocí 22 písmen hebrejské abecedy (každé hebrejské písmeno má také číselnou hodnotu) a mystickými vizemi nebes a božlího trůnu.

Již od rozpadu římské říše přicházeli židovští kupci do různých částí západní, střední a východní Evropy a kolem 10. století vytvářeli první osady na křižovatkách obchodních cest (i v Praze). Tito Židé jsou označováni jako **aškenázové** (v bibl. heb. výraz pro Německo) a jejich kultura ve středověku nebyla tak rozmanitá. Nejvýznamnější osobností 11.–12. století byl rabi Šlomo ben Jicchak zvaný Raši, jehož komentáře k Toře a Talmudu platí dodnes za vrcholná díla exegeze.

Postavení Židů se prudce zhoršovalo se vzrůstající mocí církve živené představou o nadřazenosti křesťanského náboženství a způsobu života. V této době se také ožívají, utužují a nabývají nových rozměrů stereotypy o Židech jako lichvářích, lenoších a cizím elementu ve společnosti.

Stanovisko středověké křesťanské církve vůči Židům se zformovalo již v dobách raného středověku (papež Řehoř 590–604). Tím, že Židé nepřijali spasitelství Ježíše Krista, stali se v církevním pojetí „odpadlíky od pravého Boha“. Vyšší církevní hodnostáři však nesouhlasili s protižidovským násilím, neboť Židé zůstávali pro církev živým svědectvím Bible. Přesto se však nedařilo zajistit, aby nižší duchovní nerozdmýchávali protižidovskou nenávisť. Vůči křesťanům zůstávali Židé v podřízeném postavení jako trest za to, že ukřižovali Krista. Církev si vyhrazovala právo na křesťanskou misii mezi židovským obyvatelstvem. Řada protižidovských opatření (izolace v ghettech, odlišující označení oděvu) církev přijala na zasedání **IV. lateránského koncilu** (církevním sněmu) roku 1215.

Židé ve středověku

Ve 13. století byli prohlášeni za **služebníky královské komory**, stali se tedy majetkem krále, jemuž museli odevzdávat velmi vysoké daně. Stali se trvalým zdrojem královských příjmů. Na oplátku se jim královská moc zavázala poskytovat ochranu v případě ohrožení, například proti pogromům při vzednutí protižidovských nálad. Tato ochrana byla často málo účinná.

Zvláštní postavení Židů ve společnosti posilovalo nábožensky i hospodářsky motivované **protižidovské nálady**. Mezi poddaným lidem kolovaly četné protižidovské pověry, například: Židé znesvěcují hostie, aby „znovu tupili Krista“, rituálně vraždí pro získání křesťanské krve, šíří nemoci atp. Nevraživost byla způsobena i lichvou, která byla jediným možným zdrojem obživy Židů, křesťanům však byla církví zapovězena. V krizových obdobích, zvláště v případě oslabení královské moci, se proti Židům obracela nespokojenost, která často vyústila v **pogromy** (viz informace o antisemitismu).

Pro Židy zvláštní způsob obživy představoval tzv. peněžní obchod – půjčování na úrok nebo-li **lichva** – proti zástavě či dlužnímu úpisu. Tato činnost byla z ekonomických důvodů nezbytná, ale církev ji považovala za neslučitelnou s duchem křesťanství. Z tohoto důvodu Židé jako nekřesťané byli určeni k lichvě. Lichva byla jediná činnost, kterou směli provozovat i mezi křesťanským obyvatelstvem. Ve středověku patřili Židé k významným věřitelům panovníků a finančně kryli akce, nezbytné pro výkon panovnické moci. Vedle toho Židé za nejistý (a mnohdy také nedodržený) příslib ochrany a možnost vnitřní samosprávy v ghettech odváděli panovníkovi vysoké daně.

Od 12. století (III. a IV. lateránský koncil – 1179, 1215) bylo výslovně zakázáno soužití křesťanů s Židy. Důsledkem tohoto zákazu byla separace (oddělení) židovského obyvatelstva ve zvláštních ulicích a čtvrtích – **ghettech** (toto slovo se používá od 16. století z ital. *geto nuovo* – nová slévárna). Fyzická izolace byla posilována řadou dalších nařízení a zákazů: Židé museli nosit odlišující znamení na oděvu (žluté kolečko a bílý skládaný krejzlík), nesměli se věnovat řemeslům, nesměli vlastnit ani obdělávat půdu, nesměli se stravovat ve veřejných hostincích apod. Zbavení téměř všech práv zůstávali Židé majetkem panovníka. Většinu omezení zrušil v našich zemích až císař Josef II. v roce 1781, plné občanské rovnoprávnosti v moderním smyslu dosáhli Židé v českých zemích až roku 1867.

